

Türküstan

www.turkustan.info

Vüqar Tofiqli

(əvvəli ötən sayımızda)

Qarısq zaman kəsiyində bütün əmlakını, var dövlətini itirsə də, babam həyatın çətin sınaqları qarşısında baş əymədi, ayaq üstə durmağı bacardı.

Həmin illərdə qaradaş Mirqafarağa Şəkinin kəndinə üz tutur. Bir tacir dostunun evində özünə sığınacaq tapır. Və orada xeyli müddət yaşayısı olur. Sonradan evində qaldığı səkilli kişinin Əzizə adlı qızı ilə evlənərək Bakıya köçür. Qaradaşlar müxtəlif vaxtlarda müharibədən əvvəl paytaxta Bakıya köçürülər. Dostlarının köməyi ilə Əbülfət ağa Bakıda, İpərişəhərdə mənzil alır, işə düzəlir, lakin səksəkədən qurtula bilmir. Hər gün sürgünə göndəriləcəyini düşünürdü. Belə bir vaxtda ailəsinin ümumi qərarıyla 30-cu illərdə Orta Asiyaya getmək məcburiyyətində qalır. O sadəcə özünə düşmən hesab etdiyi Mirçəfər Bağirovun represiyasından qurtulmaq üçün bu addımı atmışdı. Ancaq Orta Asiyaya qaradaş Mirsoltanağa ilə gedir.

Həyat yoldaşı Tovuz xanımın təki-diyə gedən Əbülfət ağa, yaşadığı şəhərdən daim ailəsinə diqqətdə saxlayır və imkan daxilində əl tutmağı unutmurdu. Qeyd edim ki, 1900-cü ildə anadan olan Tovuz xanım 1988-ci ildə vəfat edib.

M.C.Bağirovla münasibətinin olmaması ona vətənə qayıtmağa imkan vermirdi. Yalnız M.C.Bağirov vəzifəsini tərk etdikdən sonra babam və qaradaş vətəninə qayıda bilərlər. Ancaq tek qayıtmırlar...

Bu arada qeyd edim ki, Əbülfət ağa Ağamirov Bakıya qayıdıandan sonra Şüvələndə yaşayır. Orada formalaşdırılan sovxozda baytar həkimi-ferma müdiri kimi çalışır. Tezəndə çətdən sonra işə xatirələrini yazmağa başlayır. Nənəsi Xurşid banu Natəvana, ulu babası İbrahimxəlil xanla bağlı, o cümlədən özünün keşməkeşli həyatını yazıya köçürür. Əlyazmaların bəzilərinin surətlərini Sevil xanım Ağamirova bizə təqdim edib. Çox səli və mükəmməl rus dilində yazılan xatirələrdə hər hansı qaralama, fikir çəşqinliyi belə yoxdur. Sanki hər biri bir nəfəsə yazılıb. Öz həyatıyla bağlı yazdığı "Epozodi iz moey jizni 20-ix qodov" (20-ci illərdəki həyatımın bezi məqamları) xatirəsində ailəsinin qarşılaşdığı çətinliklərə geniş yer verib. Bezi məqamlarda yəqin ki, ehtiyatlandığından bolşevik həyatını sanki müdafiə etdiyini göstərməyə çalışsa da, bu dəyişikliyin çox ciddi fəsadlar verdiyi məqamlara da toxunmağı unutmur.

Xatirələrdə diqqətimi çəkən iki məqama toxunacağam.

1920-ci lin yayında bolşevik dəstələri Ağdamda daxil olsa da şəhərdə oturmaşa bilmir. Az müddətdə şəhərdə olarkən bolşeviklərə xidmət göstərmiş insanlar Qızıl ordu hissələri geri çəkildiyi vaxt bolşevizmi qəbul etməyən insanlar tərəfindən cəzalandırılır. Belə bir məqamda Ağdamda gələn Əbülfət şəhər mərkəzi küçəsində bir nəfərin döyüldüyünü görür. Yaxınlaşanda dostu və sinif yoldaşı Mirsuca Ağamirovu tanıyır. M.S.Ağamirov artıq bolşeviklərin gizli təşkilatına üz olmuşdu. Həmin illərdə Əbülfət ağanı hər kəs yaxşı tanıdığından onun sözüylə Mirsucanı döyməkdən əl çəkirlər və onu Əbülfət ağaya təslim edirlər. Birlikdə yaxın qohumları ilə gələrək onu orda qoyub, əynini dəyişdirir və hələlik vəziyyət sabitləşənə kimi qohumları gildə qalmaq tövsiyə edir. Mirsuca Ağamirovda belə edir.

Onu da əlavə edim ki, Ağdamda yaradılmış İnkilab Komitəsi inkilabın ilk günlərində yaranan komitələrdən idi. Ağdam İnkilab Komitəsinin sədri İldırım bəy Vəlibəyovdan, üzvləri Əli İbrahimoğlu, Mirsuca Ağamirovdan, Gəraf Əsgərovdan, İldırım Şərifovdan, Mehdi Hüseynovdan, Həbib Axundovdan, İsfəndiyar Qeniyevdən və başqalarından ibarət idi. Unutmayaq ki, bu üzvlərin yanında hər zaman bolşevizmi təbliğ edən və yerli nümayəndələri "kontrol"da saxlayan ruslar da var idi.

Mirsuca Ağamirov sinif yoldaşının bu xidmətinə unutmur və işə ehtiyatlıdır ki, heç bir ay keçməmiş bolşevik ordusu Ağdamda yenidən hakimiyyətə gələn zaman, gecə iken Soltanbuddan Ağdamda gələn Əbülfət Qızıl ordu əsgərləri tərəfindən yaxalanır və "Revkoma" gətirilir. Ağdam İnkilab Komitəsi isə Əbülfət ağanın nənəsi Xurşud banu Natəvana məxsus mülkdə yerləşmişdi.

Xan qızı Natəvanın övladları - Keşməkeşli həyat salnaməsi

molla da deymişlər. Həmyerilərinə hörmətli yüksək idi. Ona müraciət edən hər kəsə hörmətlə yanaşır, problemini həll etməyə çalışırdı. Yüksək səlahiyyət sahibi olan Cəlal Cəlalovun həmin illərdə Qarabağ Fövqəladə Komissiyasının sədri kimi Ağdamda göndərilən Mirçəfər Bağirovla ciddi münasibəti olur.

İkinci epizod yenə sinif yoldaşı bu dəfə Cəlal Cəlalovla bağlıdır. Bəstəboy, kasıb bir ailənin övladı olsa da məktəbdə yaxşı oxumuş və Əbülfət ağanın fikrinə özünü daim ciddi aparmışdır. Onu musavat ordusuna çağırırlar da, xəstəliyi ilə əlaqədar onu yalnız aley molla təyin etmişdilər. O arab dilini, həm də Quranı yüksək səviyyədə bilirmiş. Molla təyin edildiyindən o saqqal saxlamağa başlamış və Axund geyiminə üstünlük verməyə başlamışdı. Onun bolşeviklərə xidmət etməsinin üstü açılma da qaradaş Museyibin hesabına sağ qalır. Əlavə edim ki, Museyib bacarıq dərzi idi, Nuru Paşaya kostyum tikdiyindən, onunla ünsiyyəti yarammışdı. Elə bu səbəbdən ona toxunmamışdılar. Qarısqıltq vaxtı bolşeviklər şəhərə sahibləndikləri vaxt Cəlal vəzifə verir. Bu dəfə ora qırmızı

şir və "belkədə düz elemisən" - deyir.

Sonradan iki sinif yoldaşı Qarabağın digər bölgələrində bolşevik hakimiyyətinin bərqərar olmasında birgə hərəkət edirlər.

Cəlal Cəlalovla sonuncu görüşləri isə təsirli olur. Əbülfət ağa çox keçmir iki həftəlik Bakıya ezamiyyətə gələn C.Cəlalovun yoldaşın xəstələndiyini və vəfat etdiyini eşidir. Mehzi sinif yoldaşının ölümündən sonra Əbülfət ağa iş yerini tərk edir və çalışır ki, Mirçəfər Bağirovun gözüne görünməsin...

Sevil Ağamirovanın dediklərindən:

- Nənəm danışırdı ki, "bizim kişi" mərd adam idi, qoçaq idi. Bəzən təbəşinə onlara adama cavab verirdi. Həm də savadlı idi. Şuşada və Qarabağda yaranmış gərgin vəziyyət onları Bakıya pənah gətirməyə sövq etdi. İlk olaraq İpərişəhərdə ev alıb yaşamağa başladılar. Lakin səksəkədə yaşamaq, hər an Mirçəfər ilə üz-üzə gəlmək qorxusu onu Orta Asiyaya üz tutmağa vadar etdi. Orada yaşayan zaman isə xəstələnir və Mariya adlı rus tibb bacısı ona qulluq edib sağaldır. Nəticədə çox keçmir Əbülfət Mariya ilə ikinci dəfə ailə həyatı qurur. Əlavə edim ki, 1917-ci ildə anadan olan Mariya Ağamirova 1998-ci ildə dünyasını dəyişib. Bu arada qeyd edim ki, Əbülfət ağanın qaradaş Mirsoltanağa da Xətibə adlı özbək xanımla ailə qurur. Və hər ikisi ailəlikcə 50-ci illərin ortalarında Bakıya qayıdırlar. Gələn gündən babam Şüvələndə ev alıb yaşayır. Son gündəki Mariya ilə Tovuz nənəm arasında, o cümlədən babam Əbülfətlə get-gəlləri olur, ünsiyyət bağları qırılmaz. Onları birbirinə bağlayan isə dostluq-qohumluq əlaqələri ilə yanaşı, həm də Qarabağ xatirələri idi.

İndi isə Sevil Ağamirovanın söylədiklərinə əsasən, Xurşud banu Natəvanın Seyid Hüseynəndən olan üçüncü oğlu Mirçəfər Bağirovun övladları, Xan qızının nəvə və nəticələri barədə:

Xan qızının nəvələri:

- Mirqafar ağa, Əbülfət ağa (1900-1974), Mirsoltanağa (1903-1976), Şəhla xanım və Ağca xanım

Nəticələri:

* Mirqafarəvanın övladları: Mirəli, Sürəyya (cavan rəhmət gedib)

* Mirsoltanəvanın övladları: Seidə və bir oğlu olub (adı unudulub). Seidə yehidi ilə ailə həyatı qurub ABŞ köçür, oğlu isə özbək qızı ilə evlənib Özbəkistana köçür.

* Əbülfət ağanın övladları: (Tozuz xanımdan) Mirağa (1925-1988), Əzizə (1927-2009), Miriş (18 yaşında rəhmətə gedib), (Mariya xanımdan) qızları Natəvan və Virjinya oğlanları Seid (cavan rəhmətə gedib) və Fətəli (cavan rəhmətə gedib 1950-1964)

* Şəhla xanımın övladları: qızı Həcər (iki qızı olub Rəna və Kəmalə), oğlu Cəmil (cavan rəhmətə gedib)

* Ağca xanımın övladları - Xalidə xanım (həyat yoldaşı Ədil bəy Soltanov), qızı Afaq xanım olub.

Kötücləri:

* Seid, İham (Mirağanın övladları), Sevil və Fəridə xanım (Əzizə xanımın övladları) Lana, Vera (Virjinyanın övladları) Sevinc və Səbinə (Natəvanın övladları)

Beləliklə, Sevil xanım Ağamirova ilə ardıcıl görüşlərimdə Xurşud banu Natəvanın nəvə və nəticələri barədə ətraflı bilgiləri ala bildim. Ancaq araşdırmamız davam edir.

Yekun olaraq belə qənaətə gələ bilərəm ki, biz hər gün böyüməkdə olan gənc nəslə sistemli şəkildə Qarabağa bağlı məlumatları çatdırmalıyıq. O torpağın zəngin mədəniyyətini, tarixi şəxsiyyətlərini, mental xarakterə aid məqamları öyrənməli, tanımalı və tanıtmalıyıq. Çünki günün birində Qarabağa qayıdacağı olsaq haradan, necə və hansı tarixi keçmişimiz və zəngin isrimizlə qayıtmalı olduğumuzu təbii biz yox, həm də böyüməkdə olan nəsələ bilməliyik.

Həm də bilməliyik ki, bu torpaq Azərbaycanın yuzlərcə və minlərcə tarınmış sima bəxş edib. Onların içəri-sində çoxsaylı yüksək intellekt sahibləri ilə yanaşı, həm də Əbülfət ağa kimi mərd, dostluqda sədaqətli, sözüne bütov və çətin gündə insanların dedinə çatan savadlı insanlar da var idi.

Oxu, oxut, abunə ol!